

Ключові події, виклики та тенденції

Майже дев’ять років тому Україна вперше зіткнулась із масштабними негативними наслідками війни — масовим внутрішнім переміщенням всередині країни, причиною якого

Phoca PDF

стала збройна агресія та тимчасова окупація РФ частини території України. У зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ в Україну 2022 рік став роком наймасовішого внутрішнього переміщення в Європі після Другої світової війни.

Наслідками збройної агресії РФ проти України є значна кількість постраждалих цивільних осіб, зокрема тих, які змушені були покинути своє місце проживання внаслідок збройної агресії проти України та переміститися на більш безпечні території всередині України та за її межі, особи, які були депортовані чи примусово переміщені, а також населення, яке залишилося проживати на тимчасово окупованих територіях або в районах проведення бойових дій.

Так, за даними Мінсоцполітики, станом на 16.01.2023 в Україні офіційно зареєстровано 4 851 119 ВПО. До 24.02.2022 р. обліковувалося 1 470 072 ВПО, які були переміщені з 2014 року. Отже, кількість ВПО за рік збільшилась більш ніж втричі.

Наслідками агресії також є значна кількість постраждалих цивільних осіб. Так, за даними Моніторингової місії ООН з прав людини, станом на 10.01.2023 р. зафіксовано 6 952 загиблих серед цивільного населення, 11 144 мирні особи поранено, майже третина населення України вимушені були покинути місця свого постійного проживання та стали ВПО в Україні, або отримали тимчасовий захист в інших країнах.

Достовірні дані щодо кількості осіб, які проживають у районах, де проводяться (проводились) бойові дії та на тимчасово окупованих територіях, наразі відсутні.

Разом із тим, попри триваючу збройну агресію, а також значну кількість осіб, які прямо чи опосередковано зазнали шкоди чи негативного впливу внаслідок дій держави-агресора, на законодавчому рівні досі не визначені категорії осіб, що належать до постраждалих внаслідок збройної агресії проти України, що призводить до відсутності комплексних підходів до їх підтримки. Однак на законодавчому рівні в різний спосіб і на різному рівні, який подекуди складно вважати достатнім, закріплена підтримка ВПО[1]; дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів[2]; осіб з інвалідністю внаслідок війни, у разі отримання інвалідності внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення АТО/ООС чи заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України[3]; осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та членів їхніх сімей[4]; осіб, відносно яких встановлений факт позбавлення свободи внаслідок збройної агресії проти України[5]. Водночас інші категорії постраждалих осіб залишилися поза увагою держави.

Забезпечення прав ВПО

Щодо тривалого оформлення, а в деяких випадках відмови у взятті на облік ВПО та відповідно призначенні грошової допомоги

Phoca PDF

Однією з причин звернень до Уповноваженого була відмова у взятті на облік ВПО на підставі відсутності реєстрації місця проживання на території, з якої здійснюється переміщення. У всіх випадках заявникам радять оскаржувати рішення до суду. Здебільшого працівники органів соціального захисту населення обґрунтовують відмову недостатнім обсягом підтвердних документів.

Чинне законодавство не визначає обсягу необхідних документів для підтвердження факту проживання, а лише визначає перелік документів, які можуть виступати доказом такого проживання. Перелік не є вичерпним та включає медичні документи, документи про освіту, роботу та навіть фотографії й відеозаписи. Рішення про видачу або відмову у видачі довідки приймається органом соціального захисту населення протягом 15 робочих днів на власний розсуд, що в окремих випадках може мати суб'єктивний характер. Як наслідок, для оскарження відмови у взятті на облік ВПО такі особи вимушені звертатися до суду.

До Уповноваженого звернулася жінка від імені своїх батьків похилого віку (батько заявниці є учасником ліквідації на ЧАЕС, а мати тяжко хворіє). Її батьки перемістились з АР Крим та перебували на підконтрольній Уряду України території. У зв язку з цим заявниця поїхала оформляти довідки ВПО на батьків, проте їм відмовили в оформленні довідок ВПО, оскільки батьки були зареєстровані в Криму, а приїхали на підконтрольну територію до 24.02.2022.

У рамках реагування на відповідне звернення Уповноважений звернувся до Міністерства соціальної політики України щодо перевірки правомірності відмови у взятті на облік ВПО.

Так, за результатом реагування Уповноваженого це питання вирішено позитивно шляхом надання Міністерством соціальної політики уповноваженим органам соціального захисту населення роз'яснень щодо визнання АР Крим та м. Севастополя тимчасово окупованою територією відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

В свою чергу, судові рішення, ухвалені на користь ВПО, свідчать, що свідоцтво про шлюб, копія декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу, у якій вказана адреса фактичного проживання або перебування пацієнта, копія міжнародного свідоцтва про вакцинацію, що містить інформацію про місце вакцинації, є документами, які підтверджують проживання на території, з якої здійснюється внутрішнє переміщення.

Щодо проблемних питань, які виникають при забезпеченні житлом ВПО

Враховуючи складну гуманітарну ситуацію в районах проведення інтенсивних бойових дій, зокрема часткове відключення електроенергії, опалення, телекомунікацій та водопостачання через пошкодження критичної інфраструктури, кількість ВПО постійно збільшується, особливо в холодну пору року.

Розміщення ВПО здійснюється в тому числі в місцях компактного поселення (МКП), не завжди пристосованих для проживання. За даними Кластеру ООН управління МКП, станом

Phoca PDF

на кінець 2022 року на території України функціонує щонайменше 3 090 МКП, де проживає 96 102 ВПО, з них: 22 306 дітей; 1 222 одинокі матері; 5 781 пенсіонер; 2 801 особа з інвалідністю. Для порівняння: до 24.02.2022 р. в Україні нараховувалось 147 МКП, де проживало приблизно 5 878 ВПО, з них 1 383 дитини та 1 646 осіб похилого віку.

Водночас, враховуючи динаміку створення МКП та постійне переміщення осіб, жоден орган державної влади не володіє актуальною інформацією щодо загальної кількості діючих МКП по країні, умов проживання у таких місцях, їх фактичних адрес та кількості осіб, які в них проживають, та кількості вільних місць для поселення нових ВПО, які переміщуються з зони бойових дій.

Частина ВПО не повертатиметься до свого покинутого постійного місця проживання, буде інтегруватися в нову, приймаючу територіальну громаду, тому забезпечення житлом і створення нормальних умов проживання є нагальною потребою, яка дасть змогу пришвидшити процеси інтеграції ВПО.

До Уповноваженого звернулись ВПО — мешканці одного з МКП, які проживали в смт Гриців Шепетівського району Хмельницької області, щодо порушення їх прав на гідні умови проживання. У відповідному МКП переважно проживали особи похилого віку (24 особи). Зокрема, мешканці скаржились на відсутність опалення, електроенергії та води в зазначеному МКП. До цього відповідні особи зверталися до Грицівської селищної ради, але посадові особи відповідного органу місцевого самоврядування не відреагували.

У рамках реагування на звернення Уповноважений звернувся із запитом до Хмельницької обласної військової адміністрації щодо забезпечення реалізації прав відповідних осіб та можливості вирішення порушених питань. За результатом звернення Уповноваженого місцевою владою вжито заходів щодо обладнання житлових кімнат відповідного МКП меблями, побутовою технікою, проведено ремонт санвузлів, а також за рішенням начальника обласної військової адміністрації мешканців МКП забезпечили електрогенераторами.

Щодо дискримінаційної норми проведення вибіркових перевірок місця проживання ВПО

У жовтні 2022 року були внесені зміни[6] до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам[7], якими, серед іншого, передбачено проведення вибіркової перевірки фактичного місця проживання/перебування ВПО зі складанням відповідного акта.

За даними Нацсоцслужби, протягом грудня 2022 року проведено 48,1 тис. вибіркових перевірок місця проживання. За результатами перевірок за місцем, задекларованим особою, не було підтверджено місцезнаходження 28,3 тис. осіб.

За результатами таких перевірок, у разі відсутності ВПО за фактичним місцем проживання, особа має протягом десяти календарних днів прибути до органу соціального захисту населення за місцем перебування на обліку для проходження ідентифікації. У разі її

Phoca PDF

неприбуття орган соціального захисту населення приймає рішення про припинення надання допомоги на проживання з наступного місяця.

Зазначені зміни є невиправданими в умовах воєнного стану. До того ж протиправність механізму проведення перевірок місця проживання ВПО вже було встановлено раніше. Зокрема, рішенням Окружного адміністративного суду міста Києва від 29.06.2017 у справі № 826/12123/16[8], положення порядку[9] щодо проведення перевірок за місцем фактичного проживання ВПО визнано протиправним та нечинним.

Важливо зауважити, що механізм проведення перевірок не передбачає можливості виплати допомоги за період, коли вона була припинена за результатами непроходження фізичної ідентифікації. Нормативно не врегульована й процедура відновлення виплат.

Водночас, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» на період дії карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), та протягом 30 днів з дня його відміни, зокрема, забороняється:

- прийняття рішення про скасування дії довідки про взяття на облік ВПО на підставі інформації про тривалу відсутність (понад 60 днів) особи за місцем проживання, яка дає обґрунтовані підстави вважати, що ВПО повернулася до покинутого місця постійного проживання;

- здійснення контролю за проведенням соціальних виплат ВПО за місцем їх фактичного проживання/перебування.

Варто зауважити, що карантинні обмеження на території України наразі, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 р. № 1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», продовжено до 30.04.2023 р.. Тобто фактично запровадження перевірок місця проживання ВПО порушує заборону на проведення перевірок під час дії карантинних обмежень.

Права громадян, які проживають на ТОТ і в районах проведення бойових дій

Щодо примусової паспортизації та проведення так званих «референдумів» на тимчасово окупованій території України

Phoca PDF

Тимчасова окупація РФ у 2014 році території України, зокрема АР Крим, міста Севастополь, окремих районів Донецької та Луганської областей, супроводжувалася активним нав'язуванням російського громадянства серед громадян України, які залишилися проживати на тимчасово окупованих територіях. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році **примушування до отримання громадянства РФ на тимчасово окупованих територіях** стало поширеним явищем.

Для цього окупанти вдаються до таких методів, як залякування, шантаж або навіть насильство. Громадянам України, що перебувають на окупованих територіях, відмовляють у видаванні гуманітарної допомоги та пенсії, у наданні адміністративних послуг у разі відсутності російського паспорта, а також погрожують звільненням. Крім того, перебування громадян під окупацією та контролем регулярних військ ворожої держави створює додатковий психологічний тиск, що унеможливлює їхній вільний вибір.

Протягом 2022 року президент РФ підписав кілька указів, які передбачають спрощену процедуру надання російського громадянства громадянам України[10].

Уповноважений погоджується із позицією правозахисних організацій[11], що питання добровільності та примусу набуття громадянства держави-агресора потребує обережної та виваженої комунікації з урахуванням становища громадян України на територіях, що тимчасово контролюються державою-агресором. Водночас держава Україна, яку представляють органи державної влади, повинна мати злагоджену позицію стосовно ставлення до тих чи інших дій. Насильницька паспортизація є незаконною та не визнається в Україні, суперечить принципам і нормам міжнародного права та є прямим порушенням статті 47 IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни та статті 45 IV Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі.

Ще одним злочином РФ на території України та порушенням норм міжнародного права є **проведення окупаційними військами РФ псевдореферендумів** про приєднання до РФ на тимчасово окупованих територіях Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей 23 вересня. За інформацією мешканців окупованих територій[12], голосування проходило під наглядом озброєних представників окупаційних військ, працівники бюджетних організацій не мали права відмовитись від участі, для отримання соціальних виплат і гуманітарної допомоги також необхідно було взяти участь у голосуванні.

Центральна виборча комісія України наголосила[13], що проведені з 23 до 27 вересня 2022 року на тимчасово окупованих частинах територій Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей так звані референдуми є юридично нікчемними заходами, організованими окупаційними адміністраціями як чергова спроба протиправної анексії Російською Федерацією українських територій, а отже, їх результати не мають жодних правових наслідків і не можуть бути сприйняті та визнані ні державою Україна, ні міжнародною спільнотою.

Щодо дотримання права на свободу віросповідання, прав національних меншин (спільнот) та корінних народів

Phoca PDF

Військова агресія значно погіршила ситуацію з дотриманням права на свободу віросповідання, прав національних меншин (спільнот) та корінних народів на територіях, які постраждали від воєнних дій. Зокрема, за інформацією обласних військових державних адміністрацій, на території яких відбувались активні бойові дії внаслідок збройної агресії РФ проти України, представники діючих етнічних спільнот і громадських організацій національно- культурного спрямування були вимушені переміститись до більш безпечних регіонів України та за її межі, частина з них продовжують свої діяльність дистанційно.

Так, за інформацією Донецької обласної військової державної адміністрації, серед 81 громадської організації національних спільнот, зареєстрованих на території області, лише декілька з них виявляють ознаки організаційної діяльності, яка залишається доволі обмеженою через об'єктивну наявність несприятливих умов існування. Відомо, що 15–18 березня 2022 року (точна дата невідома) внаслідок бойових дій зазнало пошкоджень приміщення Грецького культурного центру «Меотида» маріупольського товариства греків (м. Маріуполь, пр. Будівельників 127). Також з приміщення зникли картини маріупольських греків-художників, невідома доля архівних матеріалів.

Крім цього, протягом 2022 року продовжилися обшуки в домах прихильників «Свідків Єгови» та відбулися нові затримання на ТОТ АР Крим та м. Севастополь. 24 серпня відбулися обшуки, після чого у Севастополі були заарештовані 53-річний Віктор Кудінов і 51-річний Сергій Жигалов. 28 вересня сталися обшуки у 8 будинках у селищах Нижньогірський і Красногвардійське, а також у селі Петрівка. Після цього 50-річного Сергія Парфеновича та 49-річного Олександра Винниченка затримали. Винниченка відпустили, а Парфеновича після місяця перебування у СІЗО перевели під домашній арешт. 12 грудня у Сімферополі та районі пройшли близько 20 обшуків у «Свідків Єгови». Після обушків 53-річного Дмитра Наухацького відправили під домашній арешт. Усього в рамках цих слідчих дій проходить близько 40 осіб.

З початком збройної агресії РФ проти України значно погіршилась **становище корінних народів на території Криму.** Росія продовжує використовувати територію півострова як військовий плацдарм. До того ж окупаційні війська примушують місцеве населення вступати у війну проти України, що є грубим порушенням норм міжнародного права, зокрема Статті 51 Четвертої Женевської конвенції.

Уповноважений спільно з представниками корінних народів та національних меншин України звернулись до представників своїх націй на окупованих територіях та на території РФ із закликом всіма можливими засобами уникати мобілізації та не вступати до лав армії РФ[14].

Продовжуються репресії на території півострова по відношенню до кримських татар. Меджліс кримськотатарського народу оголошено екстремістською організацією, його діяльність заборонена. 26 травня 2022 року апеляційна інстанція незаконного окупаційного так званого «Верховного суду Криму» змінила попередній вирок правозахиснику та дисиденту, українському політику, одному з лідерів кримськотатарського національного руху Мустафі Джемілєву, голові Меджлісу кримськотатарського народу в 1991–2013 рр., заочно засудивши його до 3 років позбавлення волі та штрафу в розмірі 20 тис. російських рублів. Крім цього, у вересні 2022 року окупаційною владою Криму засуджено заступника голови

Phoca PDF

Меджлісу Нарімана Джеляла до 17 років ув'язнення, братів Асана та Азіза Ахтемових — до 15 і 13 років ув'язнення[15] .

За даними Кримськотатарського ресурсного центру, по відношенню до кримських татар протягом 2022 року стало відомо про 140 арештів, 95 затримань, 94 допити, 25 обшуків, відомо про 255 порушень права на справедливий суд, 32 порушення права на здоров'я, 17 штрафів, 26 етапувань, чисельні порушення прав політв'язнів, серед яких заборона виступати в суді кримськотатарською мовою. Крім цього, мешканку Джанкоя Сусанну Безазієву звільнили зі школи через те, що вона розповіла своїм учням, що в Україні немає нацистів, а всі українці просто захищають свою землю. У Севастополі звільнили 60-річну вчительку школи № 22 через жовті та блакитні повітряні кульки, якими прикрасили клас[16].

Відомо також про порушення релігійних прав на території Криму. Так, у Бахчисараї російська влада хоче створити зону відпочинку на території мусульманського цвинтаря Саускан. У квітні в Джанкої окупованого Криму «прокуратура» звинуватила кримського татарина Еміра Меджитова в «незаконній місіонерській діяльності». 12 травня у Джанкойському мировому суді пройшло заключне слухання у справі про незаконне місіонерство імама Еміра Меджитова. За інформацією ДЕСС, напруженою залишається ситуація навколо Кримської єпархії Православної Церкви України, яка з 2019 року перебуває під перманентним ризиком виселення з Кафедрального собору святих рівноапостольних князів Володимира і княгині Ольги у Сімферополі через незаконне рішення російської окупаційної адміністрації[17].

Щодо порушення релігійних прав громадян

Дані моніторингу Інституту релігійної свободи (IPC) свідчать про те, що російська збройна агресія проти України негативно вплинула на різні релігійні громади, незалежно від їхньої конфесійної належності[18].

Починаючи з 24 лютого 2022 року, IPC зафіксував щонайменше двадцять фактів незаконного позбавлення волі релігійних діячів України різних конфесій, до якого вдавалися російські військові на тимчасово окупованих ними українських територіях. Водночас, як засвідчили IPC постраждалі, такі свавільні арешти й ув'язнення релігійних діячів у багатьох випадках супроводжувалися умисним заподіянням сильних страждань, катуванням, спробами згвалтування і реальними погрозами вбивством, нелюдськими умовами утримання, погрозами розправою над членами сім'ї тощо[19].

Крім того, посилюються переслідування вірян різних конфесій у тимчасово окупованому Криму. У квітні «Армянський міський суд» і «Ялтинський міський суд» розпочали судові процеси за «організацію та фінансування екстремістської діяльності» проти Свідків Єгови[20]. Також відомо про переслідування мусульман, яких звинувачують у причетності до ісламських організацій або у пропаганді діяльності організацій, які в РФ визнані терористичними чи екстремістськими, але не є такими за законодавством України. Справи розглядаються з порушенням права на справедливий суд, основними доказами для суду є свідчення анонімних свідків (багато хто з них — співробітники ФСБ РФ), досудові показання свідків, котрі у подальшому в суді заявляють, що такі свідчення надали під тиском, і лінгвістичні експертизи

Phoca PDF

розмов обвинувачених мусульман. Докази, надані стороною захисту, зазвичай судді не беруть до розгляду[21].

Крім переслідування релігійних діячів, нападам піддавалися і культові споруди. За інформацією ДЕСС[22], з 24 лютого до 20 вересня 2022 року щонайменше 270 релігійних споруд у 14 областях України були вщент зруйновані або зазнали руйнувань різного ступеню внаслідок збройного нападу РФ. Руйнування переважно мають місце в прикордонних регіонах, де відбувався сухопутний наступ російських військ, а найбільше у Донецькій (71) та Київській (53) областях. Хоча православні храми найбільше постраждали від ракетних і артилерійських обстрілів, руйнувань зазнали також релігійні споруди багатьох інших конфесій, зокрема мусульманські мечеті, іудейські синагоги та їхні святі місця.

Щодо порушення прав громадян України з тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя на пенсійне забезпечення у зв'язку з розірванням будь-яких зв язків з країною-окупантом

Попри те, що для ВПО визначено спрощений порядок здійснення пенсійних виплат — за даними електронної пенсійної справи, органами Пенсійного фонду України продовжує застосовуватись практика витребування паперових пенсійних справ з тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя всіх без винятку пенсіонерів, місцем реєстрації яких є тимчасово окупована територія. Оскільки з країною окупантом розірвані будь-які зв'язки, особи, які проживають та/або перемістилися з території АР Крим та м. Севастополя, позбавляються права на продовження отримання пенсійних виплат. Щодо порушеного питання до Уповноваженого системно надходять скарги від громадян.

Так, до Уповноваженого звернулася громадянка України, яка є отримувачем соціальної пенсії (у зв'язку із наявністю інвалідності) та перемістилася з с. Табачне Бахчисарайського району АР Крим у м. Київ. Відповідна громадянка зіткнулася з проблемою з реалізацією свого права на пенсійне забезпечення, а саме переведення пенсійної справи з тимчасово окупованої РФ території України (АР Крим) для продовження виплати пенсії на підконтрольній Україні території. Жінка неодноразово зверталась до Мінсоцполітики, Головного управління Пенсійного фонду України в м. Києві та Управління Пенсійного фонду України в Дніпровському районі м. Києва, однак питання залишилось невирішеним.

У межах реагування на відповідне звернення, Уповноважений, зокрема, звернувся з відповідним запитом до Мінсоцполітики щодо поновлення прав громадянки Г. на пенсійне забезпечення.

Водночас Мінсоцполітики поінформувало Уповноваженого про те, що територіальні органи Пенсійного фонду України надсилають запити до уповноважених органів РФ щодо витребування пенсійних справ осіб, які проживають на території АР Крим та м. Севастополя і подали заяву та всі необхідні документи для отримання пенсії відповідно до законодавства України. Водночас виплата пенсії таким особам поновлюється з дати її припинення за попереднім місцем проживання. Також Мінсоцполітики повідомлено, що враховуючи акт агресії РФ, а також розірвання дипломатичних відносин з країною-агресором, наразі відсутня можливість надсилання запитів на пенсійні справи до РФ, що унеможливлює прийняття

Phoca PDF

рішень територіальними органами Пенсійного фонду України про призначення (поновлення) пенсій відповідно до законодавства України. А отже, відповідно до позиції Мінсоцполітики законодавчі підстави для нарахування пенсії заявниці відсутні.

Уповноваженим внесено пропозицію ПФУ щодо затвердження механізму пенсійного забезпечення вказаної категорії громадян. Відповідна пропозиція підтримана. Так, Пенсійним фондом України розроблено проєкт постанови КМУ «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 234 та від 5 листопада 2014 р. № 637». Схвалення відповідного нормативно-правового акта створить передумови для розв'язання порушеного питання.

Щодо подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ

Постановою КМУ від 26.03.2022 р. № 380 затверджений Порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації. З прийняттям постанови КМУ від 09.08.2022 р. № 885 про внесення змін до вказаного Порядку таке повідомлення щодо низки об’єктів можна подавати починаючи з 19.02.2014 р.

Водночас Уповноваженим виявлено технічну недосконаліть процедури повідомлення про зруйноване майно через Портал «Дія», оскільки наразі неможливо повідомити про руйнування, які відбулися з 19.02.2014 р., хоча нормативно таку можливість передбачено (на практиці це можливо зробити лише для майна, зруйнованого після 24.02.2022 р.).

Щодо компенсації за пошкоджене або зруйноване житло внаслідок збройної агресії проти України

Питання компенсації за зруйноване чи пошкоджене житло залишається одним із найгостріших із початку збройної агресії проти України з 2014 року.

Виплата грошової допомоги особам, чиє житло пошкоджено чи зруйновано, зараз не здійснюється. Варто відзначити, що постановою КМУ від 26.03.2022 р. № 380 установлено, що після набрання чинності Законом України «Про врегулювання відносин щодо компенсації за пошкодження та знищення об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ», до заяв про надання компенсації за пошкоджені та знищені об’єкти нерухомого майна прирівнюються подані фізичними особами інформаційні повідомлення відповідно до цієї постанови.

У березні 2022 року у Верховній Раді України був зареєстрований проєкт Закону «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» (реєстр. № 7198 від 24.03.2022 р.)[23], до якого Уповноваженим надавались рекомендації Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку щодо необхідності розширення переліку майна, за пошкодження якого надаватиметься компенсація, продовження строку подачі заяви на компенсацію та розширення переліку осіб,

Phoca PDF

які матимуть право на компенсацію.

Встановлюваний законопроєктом № 7198 порядок компенсації буде поширюватися на випадки пошкодження та знищення об'єктів нерухомого майна, спричинених збройною агресією проти України, із дня набрання чинності Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні». Тобто компенсацію за майно, зруйноване до 24.02.2022 р. відповідний законопроєкт не передбачає. На цю проблему різного регулювання справедливо вказують правозахисні організації[24]. Також положення цього законопроєкту не передбачають порядку компенсації за зруйноване нерухоме майно, розташоване на тимчасово окупованій території України.

Слід зауважити, що законодавчий механізм відновлення об'єктів нерухомого майна має виходити з переваги реституції (відбудови об'єктів нерухомості) над компенсацією, а також враховувати позитивний досвід і перешкоди в реалізації регуляторних нормативно-правових актів, ухвалених Урядом України з метою обліку зруйнованого і пошкодженого житла та майна, оцінки завданих збитків і відбудови об'єктів, зруйнованих або пошкоджених внаслідок збройної агресії РФ проти України.

Окремо слід звернути увагу на те, щовказаний законопроєкт розповсюджується тільки на фізичних осіб — громадян України, в той час, як майно, яке було пошкоджено/знищено внаслідок збройної агресії РФ, належить не тільки українцям, а й громадянам інших країн, а також юридичним особам. Відсутність відповідного нормативного регулювання вказує на неповне виконання Україною своїх позитивних зобов'язань за ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Щодо захисту права на отримання/поновлення втрачених документів

Внаслідок обстрілів, руйнування будинків та квартир, пожеж, необхідності терміново залишити своє житло, громадяни можуть втрачати документи різного роду, зокрема паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон та інші документи. Тому актуальним питанням для багатьох громадян є оформлення та отримання цих документів.

Для більшості громадян із територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України, перебували під окупацією, сплата вартості бланку та послуг з оформлення втрачених документів (особливо якщо втрачено документи декількох членів сім'ї) є значним фінансовим навантаженням. Втім, наразі відсутній механізм та нормативне регулювання звільнення від сплати вартості відновлення документів для осіб з деокупованих територій, які їх втратили внаслідок дій держави-агресора.

Відсутність документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, ускладнює переміщення осіб всередині країни та унеможливлює виїзд за кордон, впливає на оформлення державних соціальних виплат і виплат від міжнародних організацій, перешкоджає доступу до програм гуманітарної допомоги, унеможливлює офіційне працевлаштування або постановку на облік у центрах зайнятості.

Phoca PDF

З метою розв'язання порушеного питання, Уповноважений звертався до МВС та ДМС щодо розгляду можливих варіантів розв'язання проблеми, зокрема, шляхом:

- звільнення осіб з деокупованих територій (тих, хто проживав на таких територіях на момент деокупації) від сплати вартості оформлення паспорта громадянина України у формі ID-карти у зв'язку із втратою/пошкодженням;

- передбачення зменшення розміру сплати вартості оформлення документів шляхом залучення коштів міжнародних організацій для покриття зазначених витрат або виділення необхідної грошової суми з державного бюджету.

Крім того, у грудні 2022 року Міністерством юстиції України було внесено зміни до наказу від 03.09.2022 року № 3734/5 з метою вирішення проблемних питань щодо отримання документів про державну реєстрацію народження в умовах воєнного стану. Зокрема, зазначеними змінами визначено, що в умовах воєнного стану та протягом року з дня його припинення або скасування отримати свідоцтво про народження та/або витяг з Реєстру про державну реєстрацію народження, незалежно від дати проведення такого народження, має право Уповноважений Верховної Ради України з прав людини особисто або через свого представника.

Крім того, на розгляді Верховної Ради України перебуває проєкт Закону України «Про внесення змін до статті 20 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» щодо надання пільг окремим категоріям громадян України, яким на період дії воєнного стану оформлюється паспорт громадянина України або паспорт громадянина України для виїзду за кордон» (реєстр № 7358 від 09.05.2022 р.), який потребує розгляду.

Щодо відсутності адміністративної процедури реєстрації актів цивільного стану для осіб із тимчасово окупованої території (ТОТ)

Особливості використання документів, виданих на ТОТ, регулюються Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», відповідно до якого будь-який акт (рішення, документ), виданий окупаційною владою, є недійсним і не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на ТОТ, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану.

Попри існування норми закону, яка дозволяє прямо використовувати документи з ТОТ для проведення державної реєстрації актів цивільного стану стосовно фактів, що мали місце на ТОТ, наразі діє виключно судовий порядок встановлення факту народження або смерті особи на ТОТ. Так, стаття 317 ЦПК регулює особливості судового провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на ТОТ. Втім, питання встановлення факту укладання чи розірвання шлюбу у судовому порядку наразі не вирішено.

Отже, існує потреба у запровадженні адміністративної (позасудової) процедури встановлення та реєстрації актів цивільного стану, які відбулися на тимчасово окупованих територіях

Phoca PDF

України.

До Уповноваженого звернулася громадянка Я. щодо допомоги в отриманні свідоцтва про народження дитини, яка народилася у 2022 р. в м. Євпаторія, АР Крим.

Так, громадянка внаслідок відсутності адміністративної процедури державної реєстрації факту народження дитини на ТОТ була змушена звернутись з цього питання до місцевого суду м. Києва. Проте жінка отримала відмову від суду у зв'язку з відсутністю доказів неможливості отримання свідоцтва про народження дитини від органів державної реєстрації актів цивільного стану.

Щодо підтвердження освітніх кваліфікацій для громадян з тимчасово окупованих територій України

Питання підтвердження освітніх кваліфікацій для громадян, які здобули їх на тимчасово окупованій території України, є актуальним від самого початку окупації у 2014 році.

Нині освіта, здобута на ТОТ та «документи про здобуття відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня», які видані на цих територіях, є недійсними і не створюють правових наслідків. Відповідно, особи, які отримали такі документи, не мають змоги працевлаштуватися на підконтрольній Уряду України території. При цьому наразі не існує жодних механізмів підтвердження освітніх кваліфікацій, здобутих на ТОТ, зокрема тих, які перебувають під тривалою окупацією (території АР Крим, м. Севастополь, окремі райони Донецької та Луганської областей). Варто звернути увагу, що йдеться про підтвердження саме освітніх кваліфікацій, а не документів, що були видані окупаційною «владою». Підтвердження кваліфікації може здійснюватися шляхом проведення відповідного оцінювання для визначення рівня знань, навичок і умінь.

Відповідний Порядок проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання в системі вищої освіти, здобутих на ТОТ України після 20 лютого 2014 року, був затверджений наказом МОН від 19.05.2016 № 537, діяв для підтвердження кваліфікацій, отриманих на ТОТ АР Крим та м. Севастополь, до листопада 2021 року.

Наразі, мешканці окупованих територій України відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», які почали здобуття вищої освіти до дати початку тимчасової окупації відповідної території, мають право на проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання. Для забезпечення реалізації цього права відповідний наказ МОН потребує приведення у відповідність до законодавства в частині його поширення не лише на ТОТ АР Крим та м. Севастополь, й на інші ТОТ України.

Водночас для забезпечення реалізації права на проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання осіб, які почали здобуття вищої

Phoca PDF

освіти на ТОТ після дати початку тимчасової окупації відповідної території, потребується внесення змін до профільного законодавства.

До Уповноваженого звернулися громадяни, які здобули вищу медичну освіту на тимчасово окупованій території України, з проханням сприяти визнанню здобутих ними кваліфікацій для їх працевлаштування.

З огляду на системний характер питання, що потребує врегулювання на законодавчому рівні, Уповноважений звернувся до МОН та МОЗ з відповідними рекомендаціями.

Згідно з наданою позицією наразі не передбачено підстав для запровадження законодавчого механізму визнання результатів навчання (здобутих кваліфікацій) особами, які завершили здобуття вищої освіти на ТОТ Донецької та Луганської областей.

Водночас МОН запропоновано варіанти вирішення питання визнання результатів навчання та компетентностей у сфері вищої освіти мешканців тимчасово окупованих територій окремих районів Донецької та Луганської областей шляхом зарахування їх до університетів, які з 2014 року перебувають на підконтрольній Україні території, здійснюють освітній процес і мають статус переміщених університетів. Заклади вищої освіти за результатами оцінки під час навчання наявних у студента компетентностей можуть здійснювати відповідну оптимізацію індивідуальних навчальних планів.

Проведення фільтраційних заходів, депортація та примусове переміщення громадян України

З перших тижнів повномасштабного вторгнення на територію України РФ створила умови (через загрозу застосування сили або примусу), у яких у цивільних осіб на ТОТ не залишалося іншого вибору, окрім як виїхати у/через РФ.

Громадяни України, які опинилися на захоплених РФ територіях України і бажали виїхати на контрольовану територію України, мали прориватися через лінію фронту, на шляху до якої російська армія створила десятки блокпостів і в більшості випадків ще й обстрілювала їх. Для тих, хто вирішив виїжджати, шлях через окуповані території України та територію РФ міг вважатися більш-менш безпечним.

Крім того, відомі випадки, коли представники держави-окупанта під приводом «евакуації» в примусовому порядку переміщують на територію Росії чи Білорусі громадян України, які опинились на захоплених ворогом територіях, або їх вивозили вглиб ТОТ.

Такі випадки мали місце на території Запорізької, Донецької, Луганської, Харківської та Херсонської, Київської, Сумської, Чернігівської областей, коли окупаційна влада під приводом евакуації вивезла декілька тисяч місцевих жителів на територію РФ[25]. Це переважно жінки та діти, яких спочатку вивезли до так званих фільтраційних таборів, де громадян розділяють на «благонадійних» та «неблагонадійних».

Phoca PDF

Наразі важко оцінити кількість українських громадян, які були депортовані чи примусово переміщені в межах території України, зокрема ТОТ. За даними Національного інформаційного бюро, за період з 24.02.2022 р. по 01.11.2022 р. кількість депортованих до РФ та Республіки Білорусь, а також примусово переміщених осіб становить 45 995 осіб, із них 37 855 дорослих та 8 140 дітей. Втім, наразі держава Україна не володіє достовірною інформацією щодо точної кількості громадян України, які були депортовані на територію РФ чи Республіки Білорусь. За даними УВКБ ООН, станом на 03.10.2022 року на території Росії перебувало 2,85 млн українських громадян[26].

Майже відразу після появи перших офіційних повідомлень про примусове переміщення або депортацію українських громадян російськими військовими почали з'являтися і свідчення щодо того, як відбувається процес переміщення, який набув примусового характеру, зокрема процедури так званої «фільтрації». Ця процедура змінювалася декілька разів з початку широкомасштабної збройної агресії проти України: спочатку це були обшуки й огляди на блок-постах, потім — у так званих «фільтраційних пунктах», і нарешті — так звані «фільтраційні табори», де можуть видати «довідку» про проходження «фільтрації» — або ж затримати для детальнішої перевірки[27].

За чисельними свідченнями, тим, хто пройшов «фільтрацію», видавали міграційні карти, саджали їх в автобуси та везли до Росії. Згодом таких людей могли доправляти далі до віддалених міст на території РФ (Таганрог, Томськ, Ростов-на-Дону, Вороніж тощо).

Інформації щодо того, що відбувається із особами, які не пройшли «фільтрацію», обмаль. Відомо, що людей, які не пройшли перший чи другий рівень «фільтрації», відправляють у слідчі ізолятори чи в'язниці на ТОТ. Під час третього етапу «фільтрації» затриманим влаштовують допити із побиттям, жорстоко катують (застосовують електричний струм), не дають їм достатньо їжі і води (на 40 людей дають 5 літрів води), утримують у нелюдських антисанітарних умовах (40 людей утримували в одній камері, де 30 людей спали, а 10 стояли), не надають медичної допомоги, вбивають.

Такі дії становлять порушення, зокрема, статей 3 та 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які гарантують право не бути підданим нелюдському і такому, що принижує гідність поводженню та право на повагу приватного та сімейного життя, а також статтю 2 Протоколу № 4 до Конвенції, яка гарантує право вільно пересуватися і вибирати місце проживання на території будь-якої держави, право залишати країну та заборону вислання із території, громадянином якої є особа.

Українські громадяни, які опинилися на території РФ, стикалися зі значними складнощами. Зокрема, це відсутність засобів для існування, неможливість обміняти гривні чи зняти кошти з банківських карток; відсутність одягу, гігієнічних засобів, медичного обслуговування і медикаментів; неможливість зв'язатися із рідними, отримати консультацію щодо подальшого перебування чи виїзду з території РФ (найбільше). Це стає одним із факторів, що змушує депортованих українських громадян «погоджуватися» їхати до дальніх депресивних регіонів РФ.

Наразі правових обмежень на виїзд з території РФ немає, тому громадяни України

Phoca PDF

потенційно можуть виїхати до сусідніх держав. Водночас суттєвою проблемою для громадян України, депортованих з її території, є відсутність документів, які посвідчують особу та належність до громадянства України, що унеможливлює виїзд громадян України до третіх країн (країн ЄС, Грузії та інших) чи повернення їх в Україну.

За відсутності закордонних дипломатичних установ України на території Росії, через складність надання допомоги громадянам України, які опинилися на території країни-агресора, критично важливим стає питання координації зусиль державних і недержавних органів щодо захисту та сприяння у виїзді українських громадян з території РФ до третіх безпечних країн, повернення українських громадян додому.

До того ж Україна звернулася[28] до Швейцарії з проханням взяти на себе мандат покровительства для неї в Росії. Відповідні переговори були завершені 10 серпня 2022 року згодою Швейцарії взяти на себе представництво інтересів України в РФ. Водночас згоду на представлення Швейцарією інтересів України в Росії мала надати приймаюча сторона. Проте РФ відповідна ініціатива була відхилена.

Зважаючи на гостру необхідність визначення держави-покровительки й отримання громадянами України консульських послуг в Росії, що сприятиме посиленню контролю за дотриманням у Російській Федерації міжнародного гуманітарного права, вирішенню проблем, пов'язаних з утриманням українських захисників у російському полоні та захистом цивільного населення України від переслідувань держави-агресора, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини перед Міністерством закордонних справ України у грудні 2022 року актуалізовано дане питання з рекомендацією його якнайшвидшого винесення на порядок денний відповідних міжнародних інституцій.

Депортація дітей

Станом на 12.01.2023, за даними державного порталу «Діти війни», депортовано до РФ або примусово переміщено на ТОТ України 13 899 дітей (у т.ч. безпосередньо до Російської Федерації 9 354 дитини). За звітний період вдалося повернути 125 дітей.

Здійснення примусового переселення або депортація осіб, зокрема дітей, з окупованої території є порушенням статей 49, 50 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни. Тому одним із ключових завдань Уповноваженого є встановлення особи кожної депортованої дитини та повернення її на територію України. Уповноваженим напрацьовано практики повернення дітей, яких було депортовано на територію РФ або переміщено на тимчасово окуповані території України.

Наприкінці липня до Уповноваженого звернувся заявник із Хмельницької області з проханням допомогти повернути його неповнолітнього племінника з м. Маріуполя. Після обстрілів цього міста родина хлопця втратила все — ракета влетіла безпосередньо в будинок. Мати загинула. 16-річний хлопець залишився проживати зі старенькими бабою і дідом. Водночас повнолітня сестра підлітка разом із дворічною дитиною була депортована на територію РФ. Заявник просив допомоги у возз'єднанні родини та поверненні родичів.

Phoca PDF

Уповноваженим направлено зазначену вище інформацію до Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Національного інформаційного бюро, Національної поліції України, Об'єднаного центру з пошуку та звільнення полонених СБУ та голови Делегації Міжнародного Комітету Червоного Хреста.

Разом з тим Уповноваженим вжито заходів для призначення заявника піклувальником свого племінника, що стало підставою для повернення дитини законному представнику з тимчасово окупованої території України.

Проблемою у поверненні дітей до України є також відсутність точної інформації про дітей, які перебувають у Росії, — їхніх персональних даних, перш за все ПІБ та дати народження, місця розміщення на окупованій території України чи на території РФ, інформації про стан здоров'я дітей, а також відсутність каналів зв'язку з примусово переміщеними чи депортованими дітьми. Головним для повернення дитини є вчасне інформування батьками або іншими законними представниками органів поліції та інших компетентних органів влади України про факт зникнення чи вивезення дитини. Проте часто страх законних представників бути покараними окупаційною владою стають перепонами для інформування про факт депортації дитини. Окрім того, повернення кожної дитини — це по суті *ad hoc* механізм, індивідуальний та складний процес, де потрібно враховувати родинні зв'язки дитини, місце походження, ситуацію в родині тощо. Наразі відсутні інструменти для забезпечення системної роботи по поверненню українських дітей в Україну.

За сприяння Уповноваженого в Україну вдалося повернути неповнолітнього К., якого на початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну депортували на територію РФ та влаштували в прийомну родину.

До депортації хлопець проживав поблизу міста Маріуполя. У 2015 році хлопець отримав мінно-вибухове поранення, внаслідок якого втратив око та пошкодив нижню кінцівку, осколками було понівечено обличчя та тіло.

Після захоплення російськими окупантами рідного населеного пункту дитину та багатьох інших дітей за сприяння Уповноваженої при президенті Російської Федерації з прав дитини Марії Львової-Бєлової вивезли спочатку в Донецьк, окупований з 2014 року, а згодом до Росії. Родина, до якої був влаштований хлопець, проживала в Московській області.

Документи К. були знищені «владою» так званої «ДНР» та видано свідоцтво про народження за зразком РФ.

Натомість для повернення дитини на територію Україну за сприяння Уповноваженого було видане повторне свідоцтво про народження українського зразка.

Наразі за сприяння Уповноваженого дитині виготовлено та видано паспорт громадянина України. Встановлено статус дитини, яка постраждала від торгівлі людьми.

Phoca PDF

Питання поновлення права дитини на належний соціальний захист, права на виховання в родині та поновлення права на освіту до повного вирішення перебуває на контролі Уповноваженого. З метою захисту прав дитини, яка постраждала від збройної агресії РФ до органу опіки та піклування скеровано відповідний лист.

Із засобів масової інформації РФ та інтернет-сторінок російських високопосадовців РФ, зокрема Уповноваженої при президенті РФ з прав дитини, відомо про випадки влаштування українських дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, переміщених до РФ, їх незаконного усиновлення росіянами[29].

Так, у жовтні стало відомо про те, що 28 українських дітей у віці від 6 до 17 років згідно з «наказом» від 20.10.2022 № 1 окупаційного органу влади «Про евакуацію дітей» були вивезені з міста Олешки на Херсонщині на так зване «оздоровлення» на територію Клінічної психіатричної лікарні № 5, яка розташована на території тимчасово окупованого Кримського півострова, у селищі Строгонівка, що неподалік Сімферополя. Про цей факт Уповноважена при президенті РФ з прав дитини Марія Львова-Бєлова підтвердила у своєму телеграм-каналі, повідомивши про вивезення 52 дітей з Олешківського будинку-інтернату[30].

Також стало відомо, що 21 жовтня 2022 року російські військові на машинах швидкої допомоги вивезли із Херсонського обласного будинку дитини Херсонської області 46 дітей віком до 5 років на тимчасово окуповану територію міста Сімферополя АР Крим[31].

Окрім того, на початку липня 2022 року з Новопетрівської спеціальної школи Миколаївської області, яка опинилась на окупованій території, усіх дітей було переміщено вглиб окупованої території Херсонської області. У школі перебували 15 дітей, з них 13 — діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування.

За зверненням громадянки Л. до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини стало відомо, що дітей із Новопетрівської спеціальної школи Миколаївської області було примусово переміщено до санаторію «Жемчужина Росії» (м. Анапа, РФ). Вихованцям закладу разом із супроводжуючими вдалося залишити територію РФ та виїхати до м. Тбілісі, Грузія.

Особливо складною є ситуація щодо повернення дітей, які не мають документів, що посвідчують їхню особу та належність до громадянства України. У травні 2022 року президент РФ підписав указ про спрощений порядок набуття громадянства дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, недієздатним особами, які є громадянами України та перебувають на тимчасово окупованих територіях України[32]. До того ж у грудні 2022 року президент РФ підписав ще один указ[33] щодо спрощення порядку набуття російського громадянства українськими громадянами, які досягли 14-річного віку. Проте законодавством України встановлено, що усиновлення іноземними громадянами дітей громадян України повинно відбуватися за згодою центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей (стаття 283 Сімейного кодексу України).

Phoca PDF

Указ про спрощений порядок набуття громадянства дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування надає можливість проведення процедури усиновлення українських дітей без урахування згоди країни їх походження, як це передбачено українським та міжнародним законодавством.

Втім, подібна практика суперечить вимогам Конвенції про захист цивільного населення під час війни (Женевська Конвенція III). Відповідно до статті 50 вищезгаданої Конвенції, окупаційна держава повинна вжити всіх необхідних заходів для полегшення процедури встановлення особи дітей та реєстрації їхніх сімейних зв'язків. Вона за будь-яких обставин не повинна змінювати їхнього громадянського статусу або вносити їх до списків підконтрольних їй формувань або організацій.

Достовірну кількість фактів усиновлення, дані про імена дітей, а також сім'ї росіян, до яких вони влаштовані, невідомі.

Окремо заслуговує уваги ситуація із вивезенням дітей-громадян України з тимчасово окупованих територій України на так зване «таборування» на територію РФ.

Після деокупації Харківської області Уповноваженому стало відомо про дітей, яких під час тимчасової окупації області вивезли під приводом «оздоровлення» до РФ.

З метою поновлення права осіб на возз'єднання сім'ї, за сприяння Омбудсмана, батьки дітей отримали грошову підтримку від міжнародного благодійного фонду «Карітас України». Крім того, за сприяння Уповноваженого та в тісній взаємодії з ДМС, батькам оперативно оформлено паспорти громадянина України для виїзду за кордон, та спільно з однією з благодійних організацій сплановано логістику централізованої поїздки цих сімей до РФ за дітьми та назад — в Україну.

Так, за реагування Уповноваженого, 20.12.2022 р. в Україну повернули ще 3-х дітей, незаконно вивезених до Росії.

Щоб повернути примусово вивезених дітей, позбавлених батьківського піклування, Україною було максимально спрощено порядок призначення законного представника, зокрема постановою КМУ від 15.04.2022 р. № 447 внесено зміни до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини[34]. Так, опікуна можна призначити, якщо дитина перебуває за кордоном та без отримання згоди дитини.

Указом Президента України від 08.08.2022 р. № 568/2022 створена Координаційна рада з питань захисту та безпеки дітей, під час проведення засідань якої опрацьовуються питання щодо встановлення, знаходження та повернення дітей, які примусово переміщені з тимчасово окупованих територій України. Головою Координаційної ради є Керівник Офісу Президента України. До складу цієї Координаційної ради також увійшли Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав

Phoca PDF

людини прав дітей, сім'ї, молоді та спорту.

Примусова мобілізація та призов на тимчасово окупованих територіях України

До численних фактів грубих порушень норм міжнародного гуманітарного права з боку РФ слід віднести незаконну мобілізацію громадян України на ТОТ України. Примусова мобілізація громадян України, що перебувають під захистом, на ТОТ Україні прямо заборонена Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни 1949 року. Згідно зі статтею 51, окупаційна держава не має права примушувати осіб, що перебувають під захистом, служити в її збройних чи допоміжних силах або виконувати будь-яку роботу, що передбачала б їх участь у воєнних операціях, а згідно зі статтею 23 Гаазького положення 1907 року — не має права примушувати громадян супротивної сторони брати участь у військових діях, спрямованих проти їх власної держави.

Порушення обох норм є воєнним злочином за статтями 8(2)(a)(v) та 8(2)(b)(xv) Римського статуту в формі примусу до будь-якої служби в збройних формуваннях супротивної сторони та в формі примусу до участі у військових операціях проти власної країни чи її збройних формувань. Такі дії також є порушенням законів і звичаїв війни за статтею 438 КК України.

З 2015 року окупаційна влада РФ на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополь провела 13 незаконних призовних кампаній в Збройні сили РФ, під час яких в армію країни-окупанта призвали на строкову службу понад 31 тисячу кримчан, більшість з яких, ймовірно, є громадянами України.

Ще напередодні повномасштабної агресії РФ проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, на ТОТ Донецької та Луганської областей була оголошена мобілізація — відповідні «укази» були видані 19 лютого 2022 року окупаційними адміністраціями так званих «Донецької Народної Республіки» та «Луганської Народної Республіки». Так, відповідно до «указу голови ЛНР», в окупованій Луганській області загальній мобілізації підлягали чоловіки у віці від 18 до 55 років. Одночасно їм було заборонено виїжджати за межі так званої «ЛНР». Очевидно, що мобілізації підлягало саме цивільне населення зі складу громадян України. Навіть у випадку, коли такі особи отримали паспорт РФ або так званих «ЛНР» та «ДНР», примусове нав'язування окупаційного громадянства не створює правових наслідків (є нікчемним).

22 лютого 2022 року був виданий «указ голови ДНР» про призов громадян, 1995–2004 років народження, на військову службу по мобілізації. Відповідно до пункту 4 зазначеного «указу», призовники для проходження військової служби по мобілізації направляються в резерв «командування народної міліції ДНР». У березні 2022 року верхній віковий поріг для мобілізації на окупованих територіях Донецької області був піднятий до 65 років.

З кінця лютого 2022 року до частин і підрозділів 1-го і 2-го армійських корпусів Південного військового округу ЗС РФ було мобілізовано до 90 000 мешканців окупованого сходу України.

Призов мешканців ТОТ з АР Крим, Донецької та Луганської областей на строкову військову службу у ЗС РФ здійснювався під примусом, який полягав у застосуванні норм і положень

Phoca PDF

Кримінального кодексу та Кодексу про адміністративні правопорушення РФ щодо мешканців АР Крим, які відмовлялися (ухилялися) від військової служби в ЗС РФ. Призов на строкову військову службу та мобілізацію жителів Донецької і Луганської областей здійснювався із застосуванням методів фізичного впливу та погроз фізичної розправи.

БДІПЛ ОБСЄ у своєму звіті про порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності вчинені в України (1 квітня – 25 червня 2022 року) зазначило, що викрадення чоловіків з вулиць, із їхніх домівок і робочих місць стало новою нормою в окупованому Донбасі менш ніж за два тижні, коли віковий ценз підвищили до 65 років. Російська влада заборонила чоловікам залишати окуповану територію, дозволивши призов будь-якого чоловіка віком від 18 до 65 років. Наприклад, в середині квітня в соціальних мережах Донецька висвітлювалося, як філармонійних і оперних музикантів, артистів цирку, педагогів і соціальних працівників примусово зараховували «добровольцями», попри те, що вони не мали відношення до армії. Російська мобілізація в окупованому Донбасі досі триває, хоча доступні лише недостовірні дані про те, скільки чоловіків призвали на військову службу[35].

Наразі відсутні дані щодо точної кількості примусово мобілізованих осіб, але йдеться про тисячі, а можливо й десятки тисяч людей. Згідно з даними Головного управління розвідки Міністерства оборони України, з ТОТ планувалося мобілізувати 26 000 осіб.

Окупаційна влада вживала і продовжує вживати всіх заходів для мобілізації на ТОТ, де примус виступає основним інструментом для її забезпечення.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Переважна кількість звернень, які надійшли до Уповноваженого, стосувалися саме ВПО. Звернення стосувались порушення права заявників на отримання грошової допомоги на проживання, пенсійних виплат, забезпечення тимчасовим чи постійним житлом, відновлення та/або оформлення документів.

Так, численні звернення стосувалися затримки із тривалим призначенням допомоги на проживання ВПО.

До Уповноваженого звернувся громадянин І., який переміствся з м. Миколаєва до Одеси, а після цього — до м. Києва, щодо захисту права на отримання допомоги на проживання ВПО. Заявник повідомив, що в липні 2022 р. переміствся з м. Одеси до м. Києва, де його було взято на облік ВПО. Проте допомога на проживання йому не виплачується протягом липня– грудня 2022 року.

Звернувшись до органу соціального захисту населення Оболонського району м. Києва, заявник отримав відмову та відповідь, що орган соціального захисту населення м. Одеса не надсилає особову справу заявника. Крім того, за повідомленням працівників вище згаданої установи до органу соціального захисту населення м. Одеса було направлено чотири запити, але відповіді не отримано.

Phoca PDF

У рамках реагування на зазначене звернення Уповноважений звернувся до Нацсоцслужби та Департаменту соціальної та сімейної політики Одеської обласної військової адміністрації. За результатом розгляду листа Уповноваженого особову справу заявника було передано до м. Київ, а грошову допомогу заявнику виплачено.

Зважаючи на системність зазначеної проблеми, Уповноваженим було направлено звернення до Мінсоцполітики щодо врегулювання питання тривалого призначення допомоги на проживання ВПО. У відповідь Мінсоцполітики повідомлено про опрацювання наявної проблеми в межах проєкту зі створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС). Відповідне програмне забезпечення запущено в роботу з грудня 2022 року.

Крім того, Мінсоцполітики внесено зміни до Інструкції щодо порядку оформлення і ведення особових справ отримувачів усіх видів соціальної допомоги, затвердженої наказом Мінсоцполітики від 19.09.2006 р. № 345, а також до постанови КМУ від 20.03.2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам».

У жовтні 2022 року до Уповноваженого стали масово надходили звернення від ВПО щодо припинення виплат допомоги на проживання. Як було встановлено під час розгляду звернень, однією з поширених причин таких затримок були численні збої в роботі впровадженої ЄІССС та її несумісність з Автоматизованою системою обробки документації.

Протягом грудня 2022 року до Уповноваженого надходили звернення щодо неотримання пенсії за віком за травень 2022 року від громадян з Харківської області, які отримували пенсійні виплати у відділеннях АТ «Укрпошта».

За результатами комунікації із заявниками стало відомо, що постраждалі особи мешкали на території Харківської області, яка у травні 2022 року перебувала у тимчасовій окупації. Однак після переміщення на підконтрольну українському Уряду територію пенсіонери змогли самостійно звернутися до відділень Пенсійного фонду України та відділень АТ «Укрпошта» для відновлення отримання пенсії за новим місцем перебування. Але пенсію за травень 2022 року заявники не отримали.

Оскільки йдеться про найбільш незахищену категорію постраждалих громадян, а саме осіб похилого віку з числа ВПО, Уповноваженим невідкладно були направлені відповідні запити в АТ «Укрпошта». Необхідно відзначити, що АТ «Укрпошта» зі свого боку оперативно вжило всіх необхідних заходів для виплати пенсії за травень 2022 року. Відтак, завдяки спільній координації дій Уповноваженого та АТ «Укрпошти», права заявників на пенсійні виплати поновлено.

Щодо неможливості отримання пенсіонерами з числа ВПО, які перемістилися до 24.02.2022 р., платіжних карток, які одночасно є пенсійними посвідченнями

Phoca PDF

Уповноваженому стало відомо щодо неможливості отримання платіжних карток, які одночасно є пенсійними посвідченнями, тими ВПО, які перемістилися до 24.02.2022, у зв'язку із тим, що установа, яка їх виготовляла, була евакуйована та тимчасово припинила свою діяльність. В свою чергу, відповідно до законодавства, ВПО також не можуть оформити пенсійне посвідчення в паперовій формі. Тобто у таких осіб немає жодного документа, який підтверджує призначення пенсії.

Водночас відсутність будь-якого документа, який підтверджує призначення пенсії, перешкоджає реалізації прав і законних інтересів громадян, зокрема на перетин державного кордону. Так, особи з інвалідністю, які мають передбачене законодавством право на перетин державного кордону, не можуть його перетнути внаслідок відсутності необхідних документів, адже пенсійного посвідчення вони не мають, а довідку МСЕК у листопаді 2022 року виключено з переліку документів, які дають право на перетин державного кордону. Також відсутність документів позбавляє громадян пільг на проїзд у міському транспорті та потягах Укрзалізниці.

Для врегулювання цієї проблеми Уповноважений звернувся до Мінсоцполітики з пропозицією ініціювати внесення змін до законодавства з метою надання можливості ВПО, які отримали довідку ВПО до 24.02.2022, отримувати паперове пенсійне посвідчення або сприяти відновленню випуску електронних пенсійних посвідчень.

Так, у рамках реагування на звернення Уповноваженого, з метою забезпечення оформлення пенсійних посвідчень ВПО, яким призначено пенсію, Мінсоцполітики разом з Пенсійним фондом України розробляється проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оформлення пенсійних посвідчень внутрішньо переміщеним особам».

До того ж, у зв'язку зі значною кількістю звернень ВПО щодо неможливості отримання ними платіжної картки, Мінсоцполітики звернулось до Пенсійного фонду України з проханням забезпечити видачу ВПО за їхнім зверненням пенсійних посвідчень у паперовій формі. Однак, Пенсійним Фондом України вказана рекомендація не виконується.

До Уповноваженого звернувся громадянин В., який з 2014 року зареєстрований як ВПО в м. Ірпінь Київської області та є пенсіонером, щодо неможливості отримання ним платіжної картки, яка одночасно є пенсійним посвідченням (далі — електронне пенсійне посвідчення).

Заявник неодноразово звертався до Пенсійного фонду України та АТ «Ощадбанк», проте отримував відмову. Паперове пенсійне посвідчення заявнику також не було видано.

У рамках реагування на відповідне Уповноважений звернувся з відповідним запитом до Мінсоцполітики щодо поновлення прав громадянина В. на отримання електронного пенсійного посвідчення.

Мінсоцполітики поінформувало Уповноваженого про те, що АТ «Ощадбанк» з технічних причин тимчасово не проводить виготовлення електронних пенсійних посвідчень. У зв'язку з цим відповідний процес перевипуску електронних пенсійних посвідчень АТ «Ощадбанк» тимчасово призупинений. Водночас законодавчі підстави для видачі паперового пенсійного посвідчення заявнику відсутні.

Phoca PDF

Щодо оплати переміщеними особами комунальних послуг за місцем реєстрації

З початком опалювального сезону відновлено централізоване опалення у низці територіальних громад, які знаходяться безпосередньо в районах ведення бойових дій або знаходяться під постійними обстрілами, зокрема розташованих у Донецькій області. Опалення подається до багатоквартирних будинків, мешканці яких евакуйовані та вимушені проживати в інших регіонах України або за кордоном. Як наслідок, складається ситуація, за якої ВПО мають здійснювати оплату за опалення за місцем фактичного проживання в приймаючий громаді та за місцезнаходженням свого житла. Зазначена ситуація створює непомірне грошове навантаження на відповідні категорії населення.

З огляду на зазначене Уповноважений звернувся до Прем'єр-міністра України з проханням доручити профільним міністерствам ініціювати відповідні зміни до законодавства в частині звільнення осіб, які вимушені були покинути своє житло внаслідок збройної агресії РФ від сплати рахунків за постачання теплової енергії, якщо таке житло знаходиться на території територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні). Також запропоновано розглянути питання щодо покриття витрат за постачання теплової енергії коштом державного або місцевого бюджетів.

Проведення моніторингових візитів стану додержання прав

Працівниками Секретаріату Уповноваженого постійно здійснюються візити до місць компактного проживання ВПО з метою моніторингу забезпечення належних умов для проживання ВПО. Так, з серпня по грудень 2022 року проведено моніторингові візити та здійснено перевірку 101 МКП для ВПО у 15 областях.

У рамках моніторингів охоплено МКП, які розташовані у закладах та приміщеннях різної форми власності — державної (22 %), комунальної (65 %) та приватної (13 %). З усіх опитаних МКП 25% функціонують у гуртожитках професійно-технічних училищ, 20% — у школах, 13% — у дитячих садках, 7% — у медичних закладах та 5% — в інтернатах. Основна частина мешканців МКП прибула з Донецької, Луганської, Харківської та Херсонської областей.

ВПО, які проживають в МКП, основною проблемою називали недостатнє матеріальне забезпечення (розмір допомоги на проживання не покриває всіх витрат на потреби, особливо для придбання ліків).

Відповідно до аналізу інформації, наданої адміністрацією МКП, нагальні потреби в МКП включають: ремонт (ремонт сантехніки, заміна вікон чи дверей, утеплення приміщень, косметичний ремонт) — 70% МКП, генератори — 72%, продукти харчування — 66%, гігієнічні товари — 66%, непродовольчі товари (побутові електроприлади, меблі, предмети для сну) — 57 %.

За результатами моніторингових візитів підготовлено звіти з відповідними рекомендаціями,

Phoca PDF

які надіслані державним органам влади для розв'язання проблемних питань і можливості задоволення потреб ВПО.

Окремої уваги потребує взяття плати за проживання ВПО, у зв’язку з тим, що заклади, які їх розміщують, не обізнані про порядок та умови отримання компенсації за спожиті комунальні послуги під час розміщення ВПО у будівлях (приміщеннях) об’єктів державної, комунальної та приватної власності у період воєнного стану.

Під час одного з моніторингових візитів працівників Секретаріату Уповноваженого до Ірпеня було виявлено системну проблему з призначенням грошової допомоги на проживання ВПО. Так, 265 ВПО стикнулися з тим, що їм не могли оформити грошову допомогу на проживання за новим місцем обліку, оскільки органи соціального захисту за їх попереднім місцем проживання, де була оформлена зазначена допомога, не передали особові справи до органу соціального захисту в м. Ірпінь. У межах реагування на зазначену ситуацію Секретаріатом Уповноваженого оперативно налагоджено зв’язок з 8 областями, звідки очікувалися особові справи, та вжито заходів щодо їх оперативної пересилки до органу соціального захисту в м. Ірпінь.

Рекомендації

Верховній Раді України забезпечити розгляд і прийняття:

проєкту Закону України «Про внесення змін до статті 20 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» щодо надання пільг окремим категоріям громадян України, яким на період дії воєнного стану оформлюється паспорт громадянина України або паспорт громадянина України для виїзду за кордон» (реєстр № 7358 від 09.05.2022 р.).

Кабінету Міністрів України:

- розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проєкт закону щодо правового статусу осіб, які постраждали від збройної агресії проти України, визначивши поняття «особа, яка постраждала від збройної агресії проти України» та категоризацію осіб, постраждалих від збройної агресії РФ, а також механізм відшкодування завданої шкоди, включно з реституцією, компенсацією, реабілітацією, сатисфакцією та гарантіями неповторення;

- опрацювати алгоритм повернення на територію України дітей, які були депортовані на територію РФ та/або Республіки Білорусь, та розробити порядок, яким визначити механізм взаємодії державних органів та органів місцевого самоврядування задля здійснення першочергових кроків із забезпечення соціального захисту дітей після повернення;

- забезпечити створення механізму збору та верифікації даних про цивільних осіб, яких було примусово переміщено на ТОТ України чи депортовано до РФ;

Міністерству соціальної політики України:

Phoca PDF

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт акта щодо механізму пенсійного забезпечення осіб з тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь;

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо внесення змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 509, з метою визначення обсягу необхідних документів для підтвердження факту внутрішнього переміщення;

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо внесення змін до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332, в частині скасування проведення вибіркової перевірки фактичного місця проживання/перебування ВПО;

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови, якою передбачити можливість ВПО, які отримали довідку про взяття на облік до 24.02.2022 р., отримувати паперове пенсійне посвідчення;

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України Порядок взаємодії органів влади, установ, організацій для забезпечення захисту та підтримки дітей, які були примусово переміщені на тимчасово окуповану територію України чи депортовані на територію РФ, Республіки Білорусь та повернулися на підконтрольну Уряду України територію.

Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України зміни до Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.10.2021 р. № 1364-р, з метою актуалізації документа у зв'язку із необхідністю реагування на наслідки широкомасштабної збройної агресії проти України, або затвердити нову стратегію з врахуванням рекомендацій, наданих у Спеціальній доповіді Уповноваженого щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України (за період 24 лютого – 31 жовтня 2022 року);

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт акта щодо централізованого (типового) алгоритму розміщення ВПО в МКП, визначення поняття МКП та чіткого порядку їх функціонування;

- забезпечити залучення міжнародних організацій та інших посередників до процесу виявлення осіб, депортованих з території України, зокрема дітей, на територію РФ і осіб, примусово переміщених на ТОТ, з метою забезпечення можливості їх повернення на контрольовану Урядом України територію або переїзду до третіх безпечних держав.

Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

Phoca PDF

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт акта щодо звільнення осіб, які вимушені були покинути своє житло внаслідок збройної агресії проти України, від сплати рахунків за постачання теплової енергії, якщо таке житло знаходиться на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих РФ;

- вжити заходів щодо забезпечення права ВПО на житло, у тому числі в контексті будівництва нового житла, поточного ремонту житлових будівель та капітального ремонту чи реконструкції житлових будівель;

- вжити заходів щодо розробки та затвердження Державної цільової програми забезпечення житлом ВПО.

Міністерству цифрової трансформації України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України вжити заходів щодо доопрацювання функціоналу на Порталі «Дія», у тому числі в його мобільному застосунку, передбачивши можливість:

- подання інформаційного повідомлення про майно, пошкоджене та знищене з 19.02.2014;

- оцінювання поточних потреб ВПО та передавання інформації відповідним органам влади.

Міністерству освіти і науки України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України законопроєкт щодо запровадження механізму визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання випускників з ТОТ України, які почали здобуття вищої та професійно-технічної освіти на тимчасово окупованій території незалежно від дати початку тимчасової окупації відповідної території;

- внести зміни до Порядку проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання в системі вищої освіти, здобутих на ТОТ України після 20.02.2014, затвердженого наказом МОН від 19.05.2016 № 537, з метою його приведення у відповідність до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та подальшої реалізації.

1 Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»

2 Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин»

3 Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»

Phoca PDF

4 Постанова Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 р. № 1168 «Про внесення змін до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»

5 Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»

6 Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2123805-17#n15

7 Практика застосування норм постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»

8 Укази президента РФ № 304 від 25.05.2022, № 330 від 30 травня 2022 р., № 440 від 11 липня 2022 р.

9 Позиція правозахисних організацій «Українці, які отримали паспорти РФ в окупації, не злочинці, а жертви злочину держави-окупанта». Режим доступу: https://zmina.ua/statements/ukrayinczi-yaki-otrymaly-pasporty-rf-v-okupacziyi-ne-zlochynczi-a-zhertvy-zlochynu-derzhavy-okupanta/

10 «Так» або «ні» — в дуло автомату. Розповіді місцевих про «референдум» на окупованих територіях. Режим доступу: https://suspilne.media/284864-tak-abo-ni-v-dulo-avtomatu-rozpovidi-miscevih-pro-referendum-na-okupovanih-teritoriah/

11 Постанова Центральної виборчої комісії України від 27 вересня 2022 року № 101 «Про нікчемність псевдореферендумів на тимчасово окупованих територіях України»

12 Спільна заява Ради національних спільнот України та Уповноваженого щодо геноциду Російської Федерації проти корінних народів Росії та України. Режим доступу: https://ombudsman.gov.ua/news_details/spilna-zayava-radi-nacionalnih-spilnot-ukrayini-ta-upovnovazhenogo-shchodo-genocidu-rosijskoyi-federaciyi-proti-korinnih-narodiv-rosiyi-ta-ukrayini

13 Окупанти оголосили вирок Джелялу та братам Ахтемовим. Режим доступу: https://qtmm.org/okupanty-ogolosyly-vyrok-dzhelyalu-ta-bratam-ahtemovym/

14 Аналіз порушень прав людини в окупованому Криму у 2022 році. Кримськотатарський ресурсний центр. Режим доступу: https://ctrcenter.org/wp-content/uploads/2023/01/analiz-porushen-prav-lyudyny-v-okupovanomu-krymu-za-2022-rik_compressed-1.pdf

15 Корінні народи, національні спільноти і релігійні громади жорстоко переслідуються окупантами у тимчасово окупованому Криму. Режим доступу: https://dess.gov.ua/korinni-narody-natsionalni-spilnoty-i-relihiyni-hromady-zhorstoko-peresliduiutsia-okupantamy-u-tymchasovo-okupovanomu-krymu/

16 Російський наступ на релігійну свободу в Україні. Дослідження, аналітика та рекомендації / За заг. ред. О. В. Зайця та М. С. Васіна. – К.: Вид. Пугач О. В., 2022. Режим доступу:

Phoca PDF

https://irf.in.ua/files/publications/2022.09-IRF-Ukraine-report-UKR.pdf

17 Там само

18 Ситуація із правами людини в Криму та сто днів повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Кримська правозахисна група. Режим доступу: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2022/06/100_bookua-1.pdf

19 Ситуація із правами людини в Криму та двісті п'ятдесят днів повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Кримська правозахисна група. Режим доступу: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2022/12/250_bookua-1.pdf

20 Сім місяців повномасштабного вторгнення росії: агресор завдав руйнувань щонайменше 270 спорудам релігійних спільнот України. Режим доступу: https://dess.gov.ua/ussia-ruined-at-least-270-religious-sites/

21 Основні правила: компенсація та механізм її надання. Режим доступу: https://r2p.org.ua/proyekt-zakonu-pro-kompensacziyu/

22 УВКБ ООН. Режим доступу: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.131678351.1201871585.1674904557-641872905.1674687847

23 Депортація громадян України з території ведення активних бойових дій чи з тимчасово окупованої території України на територію Російської Федерації та Республіки Білорусь. Аналітичний звіт коаліції «Україна. П'ята ранку». Режим доступу: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/01/deportation_ukr.pdf

24 Коментар речника МЗС України Олега Ніколенка щодо домовленості із Швейцарією про представлення інтересів України на території Росії. Режим доступу: https://mfa.gov.ua/news/komentar-rechnika-mzs-ukrayini-olega-nikolenka-shchodo-domovlenosti-iz-shvejcariyeyu-pro-predstavlennya-interesiv-ukrayini-na-teritoriyi-rosiyi

25 Телеграм-канал «Мария Львова-Белова». Режим доступу: https://t.me/malvovabelova/855

26 Телеграм-канал «Мария Львова-Белова». Режим доступу: https://t.me/malvovabelova/765

27 Телеграм-канал Кастюкевич Live. Режим доступу: https://t.me/kastyukevich_live/250

28 Указ Президента Российской Федерации от 30.05.2022 № 330 «О внесении изменений в Указ Президента Российской Федерации от 24 апреля 2019 г. № 183 "Об определении в гуманитарных целях категорий лиц, имеющих право обратиться с заявлениями о приеме в гражданство Российской Федерации в упрощенном порядке"» и Указ Президента Российской Федерации от 29 апреля 2019 г. № 187 «Об отдельных категориях иностранных граждан и лиц без гражданства, имеющих право обратиться с заявлениями о приеме в гражданство Российской Федерации в упрощенном порядке»

Phoca PDF

29 Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»

30 Висновки експертної місії, утвореної згідно з Московським механізмом за підтримки 45 держав-учасниць ОБСЄ після двосторонніх консультацій з Україною, № 256/2022, 11.06.2022 р., (с. 33). Режим доступу: https://www.osce.org/files/f/documents/8/b/523811_0.pdf

31 CRC/C/UKR/CO/5-6. Режим доступу: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=5&ctl00_PlaceHolderMain_radResultsGridChangePage=5

32 Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України і утворюється з метою сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану *(постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 року № 302 «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану»)*

33 HRW. «Україна: Заборонені наземні міни завдають шкоди цивільному населенню». Режим доступу: https://www.hrw.org/uk/news/2023/01/31/ukraine-banned-landmines-harm-civilians

34 Звіт Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини «Вбивства цивільних осіб: свавільні страти та напади на окремих цивільних осіб у Київській, Чернігіавській та Сумській областях в контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну», 22 грудня 2022 року. Режим доступу: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-12/2022-12-07-OHCHR-Thematic-Report-Killings-UKR.pdf

35 Право на отримання відповідного лікування таких пацієнтів гарантується статтею 53-1 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», згідно з якою держава забезпечує заходи з профілактики рідкісних (орфанних) захворювань та організацію надання громадянам, які страждають на такі захворювання, відповідної медичної допомоги.

Phoca PDF